

Bismillahirrahmanirrahim

(İyiliği sonsuz, ikramı bol Allah'ın adıyla)

Yayın No: 40

Kur'ân'ın Öğrettiği Kavramlar Serisi: 7

TEBYİN

Dr. Fatih ORUM

Yayın Yönetmeni

Hasan Mustafa ARSLAN

Mizanpaj

Burak Oğuz Belen

Kapak

Hilmi Dinç Üvendere

1. Baskı

Şubat, 2017

ISBN: 978-975-2423-02-2

SÜLEYMANİYE VAKFI YAYINLARI

Hoca Gıyaseddin Mah. Şifahane Cad. No:14
34134 Fatih/ İstanbul
Tel: 0 (212) 513 00 93- Fax: 0 (212) 511 21 69
www.suleymaniyevakfi.org
Yayıncı Sertifika No:12628

Baskı ve Mücellit

Vizyon Basımevi
İkitelli Org. San. Bölğ. Deposite İş Merk.
A 6 Blok Kat: 3 No: 309 Başakşehir/İST
Tel: 0212 671 61 51 Fax: 0212 671 61 52

Genel Dağıtım: Süleymaniye Vakfı İktisadi İşletmesi

Hoca Gıyaseddin Mah. Şifahane Cad. No:14
34134 Fatih/ İstanbul
Tel: 0 (212) 513 00 93- Fax: 0 (212) 511 21 69

Copyright © 2017, Süleymaniye Vakfı Yayınları 2017

Bu eserin tüm hakları Süleymaniye Vakfı Yayınları'na aittir.
Yayıncının izni olmaksızın tümüyle veya kısmen yayınlanamaz,
kısmen de olsa fotokopi, film vb. tekniklerle çoğaltılamaz ve
elektronik ortamlarda yayınlanamaz.

Kur'ân'ın Öğrettiği Kavramlar Serisi - 7

TEBYÎN

Dr. Fatih ORUM

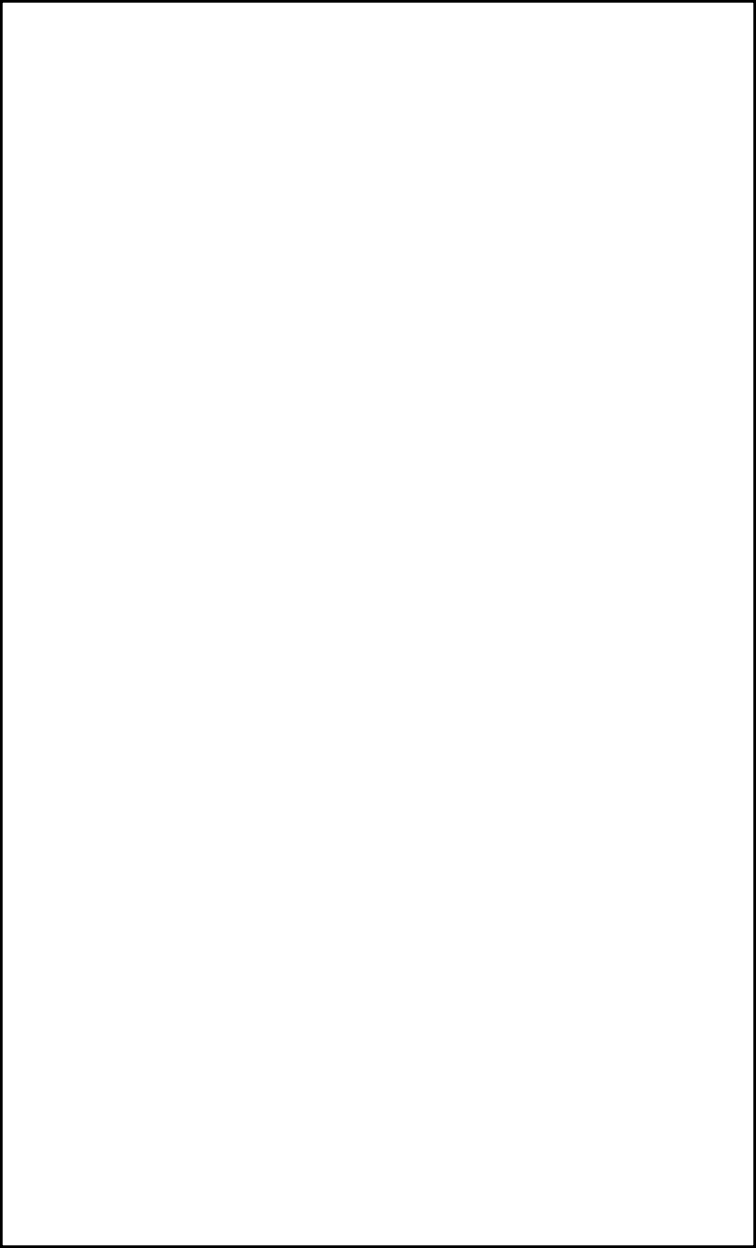
Dr. Fatih Orum

1975 Eskişehir doğumlu. İlkokuldan sonra Eskişehir Ziya Paşa Kur'ân Kursu'nda hafızlığını tamamladı. 1995'te Eskişehir İmam Hatip Lisesi'nden, 2000 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2008 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Klasik Fıkıh Kaynaklarındaki Kıyas Anlayışının Kur'an Açısından Değerlendirilmesi" isimli tezi ile doktorasını tamamladı. Evli ve iki çocuk babası olan Fatih Orum halen M.E.B. bünyesinde öğretmenlik yapmaktadır.

e-posta: fatihorum75@gmail.com

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
TEBYÎN	11
1. Giriş	11
2. Beyân'ın Kelime Anlamı	13
3. Kur'ân'daki Kullanımları	15
4. Nahl Sûresinin 44. Âyeti Bağlamında Tebyîn Konusu	27
5. Âyetin Kur'ân Bütünlüğü Açısından Değerlendirilmesi	29
a. Mekkeli Müşriklerin Rasûlullah'a İtirazı	29
b. Ehl-i Kitab'ın Rasûlullah'a İtirazı	31
c. Değerlendirme	34
6. Sonuç	45
KAYNAKÇA	49

ÖN SÖZ

Kur'ân'da tebyîn, tafsîl, tasrîf gibi farklı kelimeler geçse de genelde meallerde bu kelimelere “açıklama” anlamı verilir. Örnek olması açısından Diyanet Vakfı Mealini dikkate alarak üç kavrama verilen anlamları görelim:

a. Tebyîn

قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِن كُنتُمْ تَعْقِلُونَ...

“...Eğer düşünüp anlıyorsanız, âyetlerimizi size açıklamış bulunuyoruz.” (Âl-i İmrân 3/118)

b. Tasrîf

انظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ...

“...Bak, anlasınlar diye âyetlerimizi nasıl açıklıyoruz!” (En'âm 6/65)

c. Tafsîl

كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ...

“...İşte bilen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz.” (A'râf 7/32)

Görüldüğü üzere ilk âyette “tebyîn” kökünden “beyyennâ (بَيِّنًا)”, ikinci âyette “tasrîf” kökünden “nusarrifü (نُصَرِّفُ)”, üçüncü âyette de “tafsîl” kökünden “nüfassilü (نُفَصِّلُ)” geçmekte, ama bu üç ayrı kullanım üç âyetin mealine de açıklama” olarak yansımaktadır.

Oysa şu âyet tasrîf ve tebyînin farklı şeyler olduğunu göstermektedir:

وَكَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

“İşte âyetlerimizi böyle tasrif ederiz ki birileri: “Sen bir yerden öğrenmişsin” desin; biz de onu bilen bir topluluğa tebyin etmiş olalım.” (En'âm 6/105)

Yukarıdaki âyette, ayetlerin tasrîf edildiği, bununla elde edilen sonucun da tebyîn olduğu bildirilmektedir. Tasrîf ve tebyîn farklı şeylerdir. Oysa TDV'na ait mealde yukarıdaki âyete şu anlam verilmiştir:

“Böylece biz âyetleri geniş geniş açıklıyoruz ki,

‘Sen ders almışsın’ desinler de biz de anlayan toplum için Kur’ân’ı iyice açıklayalım.”

Yukarıdaki mealin “‘Sen ders almışsın’ desinler de” bölümünü atlarsak ortaya çıkan meal şöyle olacaktır:

“Böylece biz âyetleri geniş geniş açıklıyoruz ki, biz de anlayan toplum için Kur’ân’ı iyice açıklayalım.”

Dikkatli bir okuyucu, yukarıdaki mealde bir anlam bozukluğu olduğunu anlayacaktır.

Yapılan tasrîfle bilinen, zaten varolan şeylerin tebyîni yani ortaya çıkması amaçlanmaktadır. Tasrîf ile tebyîn arasında böylesi bir ilişki vardır.

Tafsîl ile tebyîn arasındaki benzer bir ilişki şu âyette görülmektedir:

وَكَذَلِكَ نَفْصِلُ الْآيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلَ الْمُجْرِمِينَ

“İşte ayetlerimizi böyle tafsîl ederiz ki suçluların yolu iyice belli olsun” (En’âm 6/55)

Yapılan tasnîfle varolan şeylerin tebyîni yani ortaya çıkması gerçekleşmektedir.

Kavramlar arasındaki bu irtibatların göz ardı edilmesi Kur’ân’ın anlaşılmasında önemli bir eksiklik oluşturmaktadır. Kur’ân’da geçen her farklı keli-

menin diğerlerinden ayrışan bir anlamı vardır. Bu, aynı köke sahip olup da farklı kalıplarda kullanılan kelime ve fiiller için bile söz konusudur.

Biz serimizin bu sayısında tebyîn kavramı üzerinde duracağız. Önce kavramın sözlük anlamına ortaya koyacak, sonrasında da kavramın Kur'ân'daki kullanımlarını ve bu kullanımlar neticesinde ortaya çıkan anlamın Kur'ân'ın anlaşılması açısından önemini tespit edeceğiz.

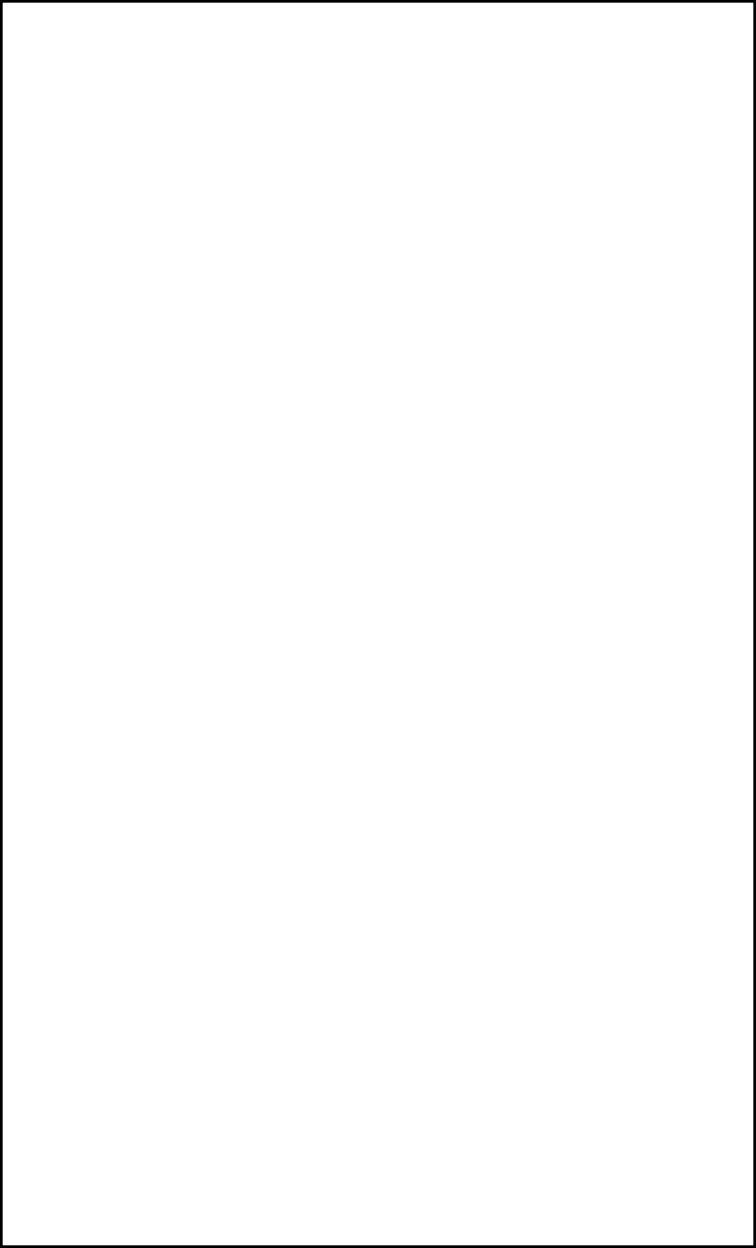
Dr. Fatih Orum

TEBYÎN

[التبيين]

1. Giriş

Geleneksel anlayışta, Rasûlullah'ın Kur'ân'ı açıklama görevi olduğu kabul edilir ve bu göreve "tebyin" denir. İddia edildiği şekliyle, Kur'ân bazı konulara mücmel yani açıklanmaya ihtiyaç duyulacak kadar kapalı şekilde değinir. Bazı konulara da detaylara değinmeden atıfta bulunur. İşte Rasûlullah, Kur'ân'ın açıklanmaya ihtiyaç duyulan yerlerini ona verilen tebyin görevi gereği açıkladığı söylenir. Dolayısıyla dinin tam anlaşılması ve uygulanabilmesi için Rasûlullah'ın uygulamaları da dinin olmazsa olmazlarından kabul edilir. Rasûlullah'ın tebyin görevi olduğuna dair en bilindik delil Nahl sûresinin 44. âyetidir. Bu âyetle ilgili geniş açıklama yapacağız. Ancak öncesinde beyân ile ilgili bir genel çerçeve çizeceğiz.

2. Beyân'ın Kelime Anlamı

“Beyân”, Arapça’da, ortaya çıkmak, açık seçik olmak anlamına gelen “b-y-n = ب-ي-ن” kökünden mastar; başka bir şeyin açıklanması ve ortaya çıkmasına vesile olan şey anlamında da isim olarak kullanılır. Yine isim olarak beyan, bir şeyi ortaya çıkartmak ve açıklamak anlamındaki “tebyîn” manasında da kullanılır. Ancak “tebyin”, müteaddi/geçişli yani “açıklığa kavuşturmak” anlamının yanı sıra lazım/geçişsiz yani “açıklığa kavuşmak” anlamında da kullanılır.¹ Fıkıh usûlünde de beyânın, bakış açısına göre açıklama işi, açıklama vasıtası ve bu işlemin sonucu olmak üzere üç farklı anlamda kullanılmasının ve hatta bazıları tarafından; “ızhâr” bazıları tarafından da; “zuhûr” anlamına vurgu yapılmasının² kelimenin yukarıdaki anlam genişliğiyle bağlantısı olmalıdır. “B-y-n” fiilinin kökünde, bir şeyden ayrılma (vasl) anlamı

1 İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, “b-y-n” md..

2 Serahsî, Usûl, I, 26; İbrahim Kâfi Dönmez, “Beyan”, DİA, VI, 23 vd.; Elmalılı, Hak Dini, I, 26-27.

da olduğundan hareketle,³ bir şeyin açıkça ortaya çıkmasının ve belirginliğinin, onun etrafındaki şeylerden ayrılması ve bağlantılı olduğu unsurlardan ayrıştırılması anlamına geleceğine de dikkat çekilir.⁴

3 İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, "b-y-n" md..

4 Bekir Topaloğlu, "Beyyine", DİA, VI, 96; Muhammed Âbid el-Câbirî, Arap-İslâm Kültürünün Akıl Yapısı, trc. Burhan, Köroğlu, Hasan Hacak, Ekrem Demirli, Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 23.

3. Kur'ân'daki Kullanımları

Kur'ân'da "b-y-n" fiilinden türeyen fiil ve isimlerin yoğun şekilde kullanıldığı görülür. Fiilin Kur'ân'da tef'îl babıyla, Allah'a ve insanlara nispet edilmek sûretiyle iki yönlü kullanımı vardır. Allah'a nispet edilerek, insanların akletmeleri, hidâyete ermeleri, korunmaları, tefekkür, tezekkür ve şükür etmeleri için Allah'ın, âyetleri tebyin etmesi anlamında kullanılır (بَيْنًا / بُيِّنًا / يُبَيِّنُ).⁵ İnsanlara nispet edilerek, ihtilafa düştükleri hususlar da dahil; insanlara indirilenin kendilerine rasuller tarafından tebyin edilmesi anlamında kullanılır. Aynı kullanım Kur'ân'da, Ehl-i Kitab'a nispet edilerek, Allah'ın yaptığı açıklamaları insanlara tebyin etmeleri, gizlememeleri şeklindeki kendilerinden alınan misakın hatırlatılması ve bu ahde vefa göstermeyip, Allah tarafından açık bir şekilde indirilenleri insanlardan gizleyenlerden bahsedilirken

5 Bakara 2/118, 187, 219, 221; Âl-i İmrân 3/103, 118; Mâide 5/75, 89; Hadîd 57/17.

de görülür (يَبَيِّنُوا / لِيُبَيِّنَ / لِيُبَيِّنَهُ).⁶ Fiil, Bakara sûresinde aynı konu bütünlüğü içinde, üç yerde ise, insanların açıklama ve detaylandırma taleplerini ifade için kullanılmaktadır (يُبَيِّنُ).⁷

Fiil Kur'ân'da, “tefe’uul” babından, ortaya çıkmak anlamında kullanılır.⁸ Bu yönlü kullanım, “tef’îl” babındaki kullanımda da olduğu gibi, gerçeğin, onu çevreleyen diğer şeylerden sıyrılması ve açık ortaya çıkması anlamındadır. Mesela Bakara sûresinin 256. âyetinde, doğru ile eğrinin birbirinden ayrılması (فَدَّ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ) böyle bir ilişkinin sonucudur. Öte yandan, bir şeyin açık hale gelmesi, anlamayı mümkün kılacağı için,⁹ bu aynı zamanda kişiye sorumluluk getirir.¹⁰ Fiilin Kur'ân'da, “tefe’uul” babından iki yerde “فَتَبَيَّنُوا = İyice araştırın” şeklindeki kullanımı da¹¹ bir şeyi, kafa karışıklığına sebebiyet verecek şeylerden arındırarak ortaya çıkarma anlamıyla örtüşmektedir.

Üç yerde geçen “بَيَانٌ = beyân” kelimesi bir âyette, yalanlayanların akıbetlerinin ne olduğunu görmek

6 Bakara 2/159-160; Âl-i İmrân 3/187; Nahl 16/44, 64; Mâide 5/15; Zuhurf 43/63.

7 Bakara 2/68, 69, 70.

8 Bakara 2/109, 259; Nisâ 4/115.

9 İbrahim 14/54; Tevbe 9/43.

10 Tevbe 9/114.

11 Nisâ 4/94; Hucûrât 49/6.

için yeryüzünde gezme tavsiyesinde bulunulduktan sonra bu gezinin insanlar için bir açıklama (beyan) olduğunu,¹² bir âyette de, Allah'ın insanı yarattığı ve ona beyanı öğrettiğini bildirmek üzere kullanılmıştır.¹³ Diğer bir kullanımda ise Allah'ın, Kur'ân'ın beyanını üzerine aldığından bahsedilir.¹⁴ Bir yerde geçen “tibyân = تَبْيَانًا” kelimesi ise Kitab'ın her şeyi açıklama özelliği bağlamında kullanılmaktadır.¹⁵

“Beyyine = بَيِّنَةٌ” kelimesi Kur'ân'da, kişiye sorumluluk yükleyecek derecede açık delil anlamında mucizenin sıfatı,¹⁶ âyet ve Kitab,¹⁷ önceki sayfalar-daki (suhuf),¹⁸ helak edilenlerin sonrakiler için taşıdığı ders¹⁹ ve hevanın mukabili²⁰ olarak kullanılır. Çoğulu olan “beyyinât = الْبَيِّنَاتِ” da aynı anlamda Kur'ân'da, çoğunlukla âyetlerin sıfatı olarak kullanılmaktadır.²¹ Yine üç yerde geçen “mübeyyinât =

12 Âl-i İmrân 3/138.

13 Rahmân 55/4.

14 Kıyâme 75/19.

15 Nahl 16/89.

16 Bakara 2/211.

17 En'âm 6/57, 157; Hûd 11/17.

18 Tâ Hâ 20/133.

19 Ankebût 29/35.

20 Muhammed 47/14.

21 Bu kullanımlar için bkz. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, el-Mu'cemü'l-müfehres, “beyyinât” md.

”مُبَيِّنَات” kelimesi de âyetlerin sıfatı olarak kullanılır.²² Kelimenin üç yerde geçen müfret hali olan “mübeyyine = مُبَيِّنَةٌ” kelimesi de, şüphe taşımayacak şekilde delillendirilmiş şey anlamına gelir.²³

Açık ve açıklayan anlamına gelen²⁴ “mübîn = مُبِينٌ” kelimesi, bu anlamlarla örtüşen bir şekilde Kur'ân'da, “şeytan, dalâl, Kitap, Kur'ân, belağ, sihr, sâhir, fevz, su'bân, nezir, sultan, şihab, imam, hasım, lisan, hüsrân, ifk, hak, şey', fazl, ğavî, belâ, zâlim, kâfir, kefûr, nûr, rasûl, duhân, üfuk, ism, feth” kelimelerinin sıfatı olarak geçer.²⁵ Bir âyette mübin kelimesi “gayru” edatı ile birlikte (غَيْرُ مُبِينٍ) “kendini ifade edemeyen” veya “etkisiz” anlamında kullanılır.²⁶ Bir âyette de “müstebîn = الْمُسْتَبِينُ” kelimesi, Kitab'ın sıfatı olarak geçer.²⁷

Mutlak hâkimin O olması²⁸ ve hükümde ortak tanımamasının²⁹ doğal sonucu ve de insanların O'ndan başkalarına kul olmamaları için³⁰ Kur'ân'da

22 Nûr 24/34, 46; Talâk 65/11.

23 Nisâ 4/19; Ahzâb 33/30; Talâk 65/1.

24 İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, “b-y-n” md.

25 Bu kullanımlar için bkz. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, el-Mu'cemü'l-müfehres, “mübîn” md.

26 Zuhruf 43/18.

27 Saffât 37/117.

28 Yûsuf 12/40.

29 Kehf 18/26.

30 Hûd 11/1-2.

açıklamaları Allah yapmıştır.³¹ Bundan dolayı âyetlerin ve Kitab'ın açık/açıklayıcı olduğu bildirilmiştir. O halde Nahl sûresinin 44. âyetinde geçen tebyin ifadesi ile kastedilen nedir? Mâide sûresinin 15. âyetinde şöyle buyrulur:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ
مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ

“Ey Kitab ehli, Kitab’tan gizlediğiniz bir çok şeyi size açıklayan bir çoğunu da affeden Elçimiz geldi. Size Allahtan bir nur ve açık bir kitap geldi. (Mâide 5/15)

Âyette Ehl-i Kitab’a hitaben Rasûlullah’ın, onların Kitab’tan gizlemekte oldukları birçok şeyi tebyin etmek üzere geldiği bildirilmekte, âyetin sonunda da kendilerine Allah’tan bir Nûr ve apaçık bir Kitap geldiği belirtilerek, tebyinin mübîn olan Kitap’la olacağı vurgulanmaktadır. Âyette iki kez geçen “kitap” ifadesinin ilki ile Ehl-i Kitab’ın ellerindeki Kitap, ikincisi ile de Kur’ân kastedilmektedir. Önceki kitaplarda olanları tasdik eden Kur’ân’ın inmesiyle Ehl-i Kitab’ın, ellerindeki kitaplarda gizledikleri ortaya çıkmış olacaktır. Kur’ân, “müheymin” vasfıyla,³² etrafındaki harici

31 Bakara 2/118; Âl-i İmrân 3/118; Hadîd 57/17; Kıyâmet 75/16–19.

32 Mâide 5/48.

unsurları temizleyerek gerçeğin tebeyyün etmesini yani açıkça ortaya çıkmasını sağlar. Aynı sûrenin 19. âyetinde de, tıpkı yukarıdaki âyette Rasûlullah'ın gizlenenleri ortaya çıkarmak için geldiğinden bahsedildikten sonra Kitab'ın geldiğinin bildirilmesi gibi insanların, kendilerine “müjdeci ve uyarıcı gelmedi” dememeleri için açıklama yapmak üzere elçinin geldiğinden bahsedilmekte, ardından da “beşir” ve “nezir”in geldiği bildirilmektedir. Âyet şöyledir:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَىٰ فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ أَن تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ

“Ey Kitab ehli, elçilere ara verildikten sonra, size açıklama yapan o elçimiz geldi. Bize müjdeci ve uyarıcı biri gelmedi diyebilirdiniz ama işte müjdeci ve uyarıcı geldi.” (Mâide 5/19)

Beşir ve nezir sıfatları, Kur'ân'da Rasûl'ün ve Kitab'ın ortak vasfı olarak kullanılır.³³

Rasûlullah, Ehl-i Kitab'ın Kitap'tan gizledikleri ve ihtilafa düştükleri şeyleri Kur'ân'la ortaya koymuştur. Nitekim Nahl sûresinin 64. âyetinde, Rasûlullah'a Kitab'ın indirilmesinin sebebi olarak ihtilaf ettikleri şeyi insanlara tebyin etmesi gösterilmektedir:

33 Ahzâb 33/45; Fussilet 41/34.

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ وَهُدًى
وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

“Sana bu Kitabı, ihtilaf ettikleri şeyleri açıkça anlatsın bir de inanan bir topluluğa yol gösterici ve rahmet olsun diye indirdik.” (Nahl 16/64)

İhtilafa düşenlere ahirette yapılacak açıklama için Kur’ân’da tebyin,³⁴ hüküm verme,³⁵ haber verme,³⁶ kazâ,³⁷ tafsîl³⁸ ifadeleri birbirinin yerine kullanılmaktadır. Tebyînin, her zaman, açıklama yapılmaksızın anlaşılamayacak şeyler için kullanılamayacağına bir delili de kelimenin, kıyamet gününde, ihtilaf ettikleri şeylerin insanlara tebyin edilmesi şeklindeki kullanımınıdır.³⁹ İnsanların kıyamette hesaba çekilebilmesi için dünyada gerçeği biliyor olmaları gerekir. Zaten bildikleri gerçek için, tebyîn kelimesinin kullanılması, bildiklerinin ortaya konması anlamına gelir.

İhtilaf edilen şeylerin açıklığa kavuşturulmasının Kitap’la olduğuna dair pek çok âyet vardır. Neml

34 Nahl 16/92.

35 Âl-i İmrân 3/55; Hacc 22/69; Bakara 2/113; Nahl 16/124; Zümer 39/46.

36 Mâide 5/48; En’âm 6/164.

37 Yûnus 10/93; Câsiye 45/ 17.

38 Secde 32/25.

39 Nahl 16/39, 92.

sûresinin 76. âyetinde, Kur'ân'ın İsrailoğullarının üzerinde çekişip durdukları konuların pek çoğunu aydınlattığından bahsedilmektedir:

“Bu Kur'ân, İsrailoğulları'nın üzerinde tartıştıkları konuların çoğunu aydınlatmaktadır.”

(Neml 27/76)

İsrailoğullarının ihtilaf ettikleri pek çok şeyi Kitap anlattığına göre Rasûlullah kendisine indirilen bu Kitap vasıtasıyla açıklamada bulunmuştur. Yine Bakara sûresinin 213. âyetinde, Allah'ın müjdeci ve uyarıcı olarak nebîler gönderdiği bildirildikten sonra ihtilaf ettikleri konularda, insanlar arasında hükmetmeleri için onlara beraberlerinde Kitap verildiği belirtilmektedir:

“İnsanlar tek bir topluluktur. Sonra Allah onlara, müjde veren ve uyarıda bulunan nebîler gönderdi. Onlarla birlikte hep doğruları gösteren kitap da indirdi ki, ayrılığa düştükleri konularda insanlar arasında o kitap hâkim olsun.” (Bakara 2/213)

Şu âyette, ihtilafın halli için merciin Allah olduğu bildirilmektedir:

“Ayrılığa düştüğünüz herhangi bir şeyde hüküm vermek, Allah'a mahsustur. İşte, bu Allah, benim Rabbimdir. O'na dayandım ve O'na yönelirim.” (Şûrâ 42/10)

Bakara sûresinin 176. âyeti de, esasında insanların ihtilaf ettikleri şeylerin Kitap hakkında olduğunun bildirilmesi açısından önemlidir:

“Bu böyledir; çünkü Allah Kitabı doğruları gösterir içerikte indirmiştir. Bu Kitapta anlamayanlar doğrulardan uzak taraftadırlar.”

(Bakara 2/176)

Rasûlullah’ın tüm bu ihtilafları ve çözüm yollarını ortaya koyması Kitap’la olmaktadır. Bu görev, diğer nebîler için de geçerlidir. Nitekim aşağıdaki âyette İsa (a.s.), muhataplarına, ihtilaf ettikleri hususlarda kendilerine açıklamada bulunmak için geldiğini söylemiştir:

وَلَمَّا جَاءَ عِيسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلَفُونَ فِيهِ

“İsa, açık delillerle geldiği zaman demişti ki: Ben size hikmet getirdim ve ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir kısmını size açıklamak için geldim.” (Zuhruf 43/63)

Tebyîn kelimesinin, insanlara nisbet edildiğinde Kitap’ta indirilenleri olduğu gibi ortaya koymak, gizlememek anlamına geldiğine dair Bakara sûresinin 159 ve 160. âyetleri çok dikkat çekicidir:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ

فِي الْكِتَابِ أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا
وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُّوا فَأُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

“İndirdiğimiz açıklayıcı âyetleri ve ana yolu bu Kitap’ta insanlara açıkladığımız halde gizleyenler var ya, işte Allah onları dışlayacaktır. Dışlayacak olanlar da dışlayacaktır. Tevbe edip kendini düzelten ve onları açıklayanlar başka. Onların tevbesini kabul ederim. Ben her tevbeyi kabul ederim, ikramım boldur.” (Bakara 2/159, 160)

159. âyette, Allah’ın lanetinin, insanlara açıklanmış olmasına rağmen Kitap’takileri gizleyenler üzerine olduğu bildirildikten sonra tevbe edip kendine çeki düzen veren ve Kitap’ta bulunanları tebyin edenlerin bundan istisna edilmesi, tebyin görevinin herkese verilmiş bir görev olduğunu göstermektedir. Âyette geçen “insanlar” ifadesi ile kastedilen Ehl-i Kitap, Kitap ile kastedilen de Tevrat ve İncil olmalıdır. Tevrat ve İncil’de olanların bir kısmını Ehl-i Kitap, insanlardan gizlemiş olmalılar. Nitekim Âl-i İmrân sûresinin 187. âyetinde Allah’ın, Ehl-i Kitap’tan, Kitab’ı insanlara tebyin edecekleri, gizlemeyecekleri konusunda söz aldığından bahsedilmektedir:

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ

“Allah, kendilerine kitap verilenlerden kesin

söz aldı; onu insanlara kesinlikle açıklayacaksınız ve gizlemeyeceksiniz, dedi.” (Âl-i İmrân 3/187)

Nahl sûresinin 44. âyetinde Rasûlullah’tan yapması istenen tebyin ile yukarıdaki âyetlerde insanlardan istenen tebyinin aynı olması gerekir. Âyetleri açıklayanın Allah olduğu düşünülduğünde insanlara nispet edildiğinde tebyin ile kastedilen, Allah’ın açıkladıklarını insanlara duyurmak, olanı olduğu gibi ortaya koymak anlamına gelir.

Kur’ân’da Yüce Allah’ın tefekkür etsinler diye âyetleri insanlara tebyin ettiğine dair âyetler (كَذَلِكَ) dikkate alındığında, Nahl sûresinin 44. âyetinde, aynı gerekçe ile yani insanların tefekkür etmeleri için kendilerine indirileni Rasûlullah’ın tebyin etmesi, Allah’ın açıklamalarını insanlara duyurması yani Allah’ın yapmış olduğu açıklamaları insanlara tebliğ etmesi anlamına gelir. Bu duruma bazı fıkıh usulü alimleri de dikkat çekmektedir. Çeşitli vesilelerle Nahl sûresinin 44. âyetini ele aldığı bölümlerde Cessâs (ö. 370/981) da âyette geçen “لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ” ifadesinin tebliğ, ızhâr ve gizlememe anlamına gelme ihtimalinden bahseder.⁴¹ Âmidî (ö. 631/1233) ve Şîrâzî (ö. 476/1083) de aynı ihtimalden sözedirler.⁴²

40 Bakara 2/219, 266.

41 Cessâs, el-Füsûl, I, 143, II, 53, 334, 345.

42 Âmidî, el-İhkâm, III, 157; Şîrâzî, et-Tebîr, I, 267.

Ebû Ya'lâ el-Ferrâ da (ö. 458/1066), “لُتَّبِيْنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ” ifadesindeki tebyinin tebliğ anlamına geldiğini söyler.⁴³ Âyette geçen ifade ile kastedilenin tebliğ olduğuna Âmidî ve Buhârî (ö. 730/1330) de dikkat çekerler.⁴⁴

43 Ferrâ, el-'Udde, III, 795, 806.

44 Âmidî, el-İhkâm, III, 152; Buhârî, Keşfü'l-esrâr, I, 114, III, 350.

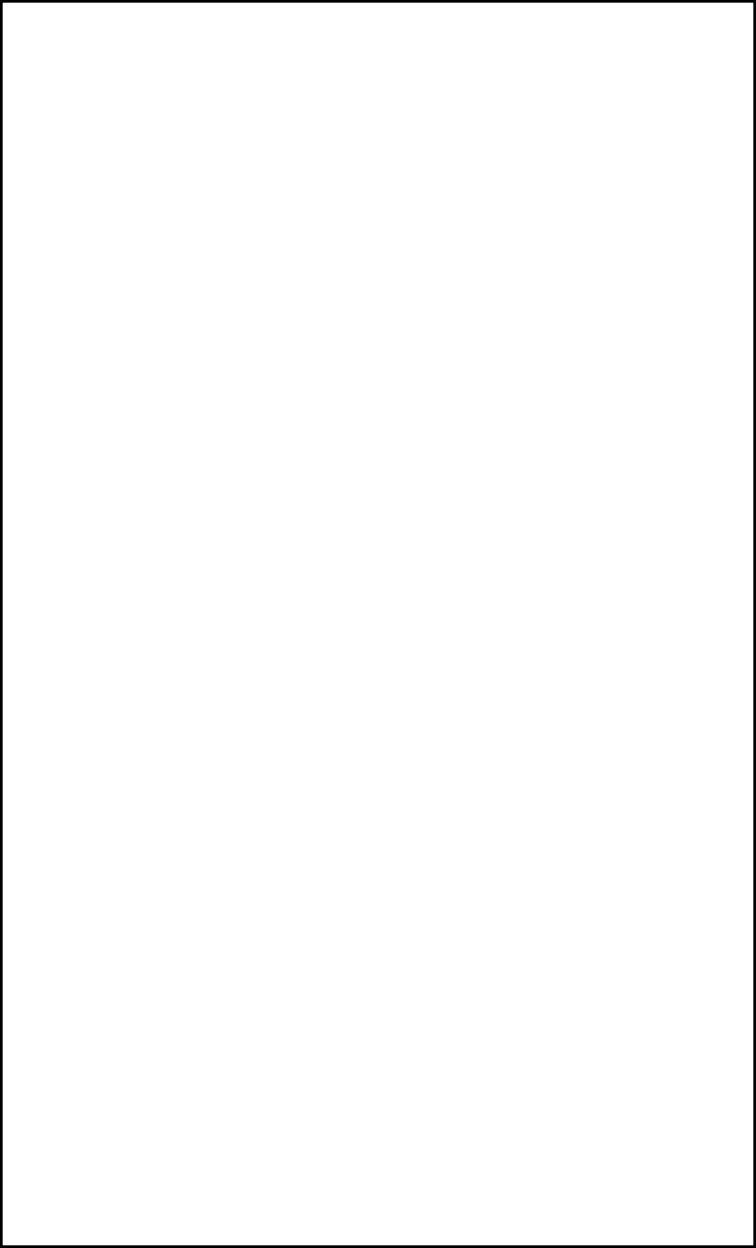
4. Nahl Sûresinin 44. Âyeti Bağlamında Tebyîn Konusu

...وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

“...ve sana da bu Zikr’i indirdik ki kendilerine indirilenin ne olduğunu o insanlara tebyin edesin, belki tefekkür ederler.” (Nahl 16/44)

Geleneksel anlayışa göre yukarıdaki âyette kastedilen şudur: Rasûlullah Kur’ân’ın açıklamaya muhtaç konularını açıklayacak böylece insanlar da Kur’ân’ı anlayıp uygulayacaklardır.

Bu anlayışa göre açıklanacak olan Kur’ân, açıklamayı yapacak olan Rasûlullah, kendilerine açıklama yapılacak olanlar da Müslümanlardır. Âyeti önce genel olarak Kur’ân bütünlüğü açısından, ardından da Rasûlullah’ın tebyin görevi bağlamında ele alalım:

5. Âyetin Kur'ân Bütünlüğü Açısından Değerlendirilmesi

Bu başlık altında önce Mekkeli müşriklerin ve Ehl-i Kitab'ın Rasûlullah'a yönelttikleri itirazlara değinelim, ardından da âyeti, Kur'ân bütünlüğü açısından değerlendirelim.

a. Mekkeli Müşriklerin Rasûlullah'a İtirazı

Kur'ân'ın pek çok âyetinde Rasûlullah'a Mekte'de yöneltilen çeşitli itirazlardan sözedilmektedir.⁴⁵ Bu itirazlardan biri, diğer rasûllere de yöneltilen, Allah'ın rasûl olarak melek değil de bir insan göndermesine dairdir.⁴⁶ Mesela Enbiyâ sûresinin

45 Bu konuda yapılmış kapsamlı bir çalışma için bkz. Murat Kayacan, Kur'ân'da Peygamberler ve Karşı Tavırlar, Ekin Yayınları, İstanbul, 2004.

46 Rasûllere yapılan itirazların genelde aynı olduğuna dair bkz. Bakara 2/118; İsrâ 17/94; Kehf 18/55; Zâriyât 51/52. Beşer rasûl itirazı için bkz. A'râf 7/63, 69; En'âm 91; Hûd 27; İbrahim 10-11; İsrâ 94; Mü'minûn 24, 33, 34, 47; Şu'arâ 154, 186; Yâ Sîn 36/15.

3. âyetinde, Mekkeliler'in Rasûlullah için şöyle dedikleri bildirilir:

“Bu da sizin gibi bir beşer (insan) değil mi?” (Enbiyâ 21/3)

7 ve 8. âyetlerde de bunun Allah'ın bir kuralı olduğu hatırlatılmaktadır:

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ

“Senden önce gönderdiğimiz elçiler sadece vahyettiğimiz erkeklerdi. Bilmiyorsanız o Zikri bilenlere sorun. Onları yemek yemeyen bedenler yapmadık; ölümsüz de değillerdi.” (Enbiyâ 21/7, 8)

Yine Yûnus sûresinin 2. âyetinde, insanların, içlerinden birine vahyedilmesine şaşırdukları bildirilir:

“İçlerinden bir kişiye vahyetmemiz, onlara çok mu tuhaf geldi” (Yûnus 10/2)

Şu âyette de insanlara kendileri gibi yiyen, içen çarşıda dolaşan birinin rasûl olarak gönderilmesinin genel bir kural olduğu bildirilir:

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ

“Senden önce gönderdiğimiz elçilerin hepsi de yer içer; çarşı pazarda dolaşırdı.” (Furkan 25/20)

Şu âyette, insanlara bir rasûl gönderilecekse bunun gökten değil yerden yani melek değil insan olacağı haber verilmektedir:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى

“Senden önce gönderdiğimiz elçiler, o yerlerin halkından vahyettiğimiz erkeklerdi.” (Yûsuf 12/109)

Rasûller insanlara sorumluluk yükleyip örnek oldukları için insanlar arasından seçilirler. Şu âyette, yeryüzünde yükümlü varlıklar olarak melekler yaşasaydı, onlara elçi olarak melek gönderileceği bildirilir:

“De ki: “Yeryüzüne yerleşip dolaşanlar melekler olsaydı, onlara elçi olarak elbette gökten bir melek gönderirdik.” (İsra 17/95)

b. Ehl-i Kitab'ın Rasûlullah'a İtirazı

Mekkî bazı âyetlerde geçen “İsrailoğulları = بَنِي إِسْرَائِيلَ”,⁴⁷ “kendilerine ilim verilenler = الَّذِينَ أُوتُوا”,⁴⁸ “zikir ehli = أَهْلَ الذِّكْرِ”,⁴⁹ Kitab okuyanlar = الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابًا”⁵⁰ gibi hitaplar, Mekke’de Ehl-i

47 İsrâ 17/101; Şu’arâ 26/197.

48 İsrâ 17/107; Ankebût 29/49.

49 Nahl 16/43.

50 Yûnus 10/94.

Kitab'ın varlığını gösterir.⁵¹ Şu âyet, Rasûlullah'ın Ehl-i Kitap'tan biriyle irtibat halinde olduğunu gösterir:

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ
أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ

“Bunu ona bir kişi öğretiyor” dediklerini elbette biliyoruz. Dillerine doladıkları kişi Arapça bilmez ama Kur'ân'ın dili apaçık Arapçadır.”

(Nahl 16/103)

Bazı âyetlerde de Rasûlullah'ın Ehl-i Kitap'a baş vurması tavsiye edilmektedir.⁵² Kur'ân, Ehl-i Kitap'ın, bir nebî beklentisi içerisinde olduklarını,⁵³ Muhammed (s.a.v)'in Allah'ın Rasûlü,⁵⁴ kendisine indirilen Kur'ân'ın da Allah'ın Kitabı olduğunu kesin bir şekilde bildiklerini bildirir.⁵⁵ Yine Kur'ân'a göre Ehl-i Kitap'tan bazıları, Rasûlullah'a iman etmiştir.⁵⁶ Kur'ân'da, Ehl-i Kitap'ın Rasûlullah'tan kendilerine mucize göstermesini

51 Mekke'deki Ehl-i Kitap'a dair bkz. M. Hamidullah, İslam Peygamberi, I, 617.

52 Yûnus 10/94; İsrâ 17/101.

53 A'râf 7/157; Sâf 61/6.

54 Bakara 2/146; En'âm 6/20.

55 En'âm 6/114.

56 Ankebût 29/47; Kasas 28/52-53.

istediği haber verilir.⁵⁷ Yüce Allah, Tâ Hâ sûresinin 133. âyetinde Rasûlullah'tan mucize isteyenlere, mucize olarak önceki kitaplarda yazılı olanların onlar için yeter delil olduğunu hatırlatır:

“Dediler ki, “Bize Rabbinden bir belge getirseydi ya?” O kitaplarda ondan bahsedilmesi yetmez mi?” (Tâ Hâ 20/133)

Şu âyette, İsrailoğullarının âlimlerinin, Kur'ân'ın Allah'ın Kitabı olduğunu biliyor olmasının onlar için delil olarak yeterli olduğu bildirilir:

“İsrailoğulları bilginlerinin bunu bilmesi, onlar için bir belge değil midir?” (Şu'arâ 26/197)

Benzer bir başka âyet şöyledir:

أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ

“Yoksa onlara okunmakta olan Kur'ân'ı sana bil-dirmiş olmamız onlara yetmiyor mu?” (Ankebut 29/51)

Ümmî olduğunu bildikleri birinin, ellerindeki kitaptakileri tasdik eden bir Kitap getiriyor olmasının, onun nebî olduğunu en az mucize kadar ispatladığını göstermektedir. Ehl-i Kitab'ın, Rasûlullah'a karşı çıkışının temelinde ise Nebî'nin kendilerinden olmaması yatmaktaydı.⁵⁸

57 En'âm 6/37, 109; Yûnus 10/20; Ra'd 13/7, 27; Enbiyâ 21/5.

58 Zuhruf 43/31; En'âm 6/124; Nisâ 4/54.

c. Değerlendirme

Nahl sûresinin 43 ve 44. âyetlerini, Rasûlullah'a Mekke'de müşrikler tarafından ileri sürülen “beşer rasûl” itirazını ve Ehl-i Kitap tarafından yapılan “mucize” talebini göz önünde bulundurarak değerlendirmeye çalışalım. Yüce Allah Nahl sûresinin 43 ve 44. âyetlerinde şöyle buyurmaktadır:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ فَسَلُّوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

43. “Senden önce de vahyettiğimiz bir takım erkekleri rasûl gönderdik. Bilmiyorsanız Ehl-i Zikr'e sorun.”

بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

44. “(O rasûlleri) apaçık belgeler ve kitaplarla gönderdik. O insanlara, kendilerine indirilene tebyin etmen ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Zikr'i (Kur'ân'ı) indirdik.” (Nahl 16/43, 44)

Tefsirlerin de belirttiği üzere 43. âyet, Mekkeli müşriklerin, kendilerine rasûl olarak melek değil de bir beşerin gönderilmesine yaptıkları itiraza

cevap niteliğindedir.⁵⁹ Âyette, Mekkeli müşriklerle, ileri sürdükleri bu itirazın doğru olmadığı, tüm rasûllerin apaçık belgeler ve kitaplarla insanların arasından gönderildiği bildirilmekte, bu konuda herhangi bir bilgiye sahip değillerse şüphelerini, aralarındaki Zikir ehline sorarak giderebilecekleri tavsiye edilmektedir. 44. âyet, 43. âyetle hem lafız hem de anlam bakımından irtibatlıdır. Âyetin başındaki “بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ” = apaçık belgeler ve kitaplarla” ifadesinin müteallakı yani bağlantısı 43. âyette geçen “أَرْسَلْنَا” = gönderdik” fiildir.⁶⁰ İki âyetin anlam irtibatı ise konu birliğinden gelmektedir. Şöyle ki, 43. âyette Mekkeli müşriklerle, 44. âyette de Ehl-i Kitab’a, Muhammed (s.a.v.)’in Allah’ın Rasûlü, kendisine indirilenin de Allah’ın Kitabı olduğuna dair delil sunulmaktadır. 44. âyette Rasûlullah’a “Zikir”in yani Kur’ân’ın verildiği belirtilir (وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ (الذِّكْرَ)). Her iki âyette de “zikir” kelimesinin geçmesi dikkat çekicidir. “Zikir” ilâhî kitapların ortak vasfı ve de adıdır.⁶¹ Bundan dolayı olsa gerek, 43. âyette “Ehl-i Zikir” olarak hitab edilenlerin dikkatlerini

59 Mukâtil b. Süleyman, Tefsîr, II, 470; Taberî, Tefsîr, VII, 587; Râzî, Tefsîr, VII, 210.

60 Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Mâturîdî (ö. 333/944), Te’vîlâtü’l-Kur’ân, İstanbul, Mizan Yayınevi, 2006, VIII, 114.

61 Âli İmrân 3/58; A’râf 7/63, 69; Hicr 15/6, 9; Nahl 16/43; Enbiyâ 7; Sâffât 37/168.

ortak bir noktaya çekmek için 44. âyette, Rasûlullah'a indirilen Kur'ân "Zikir" olarak isimlendirilmiştir. Benzer ilişki Ankebût sûresinin 46 ve 47. âyetleri arasında da görülmektedir:

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا أَمَّا بِالَّذِي أُنزِلَ إِلَيْنَا وَأُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَالْهِنَا وَالْهَكْمُ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ

“İçlerinden zulmedenleri bir yana, Ehl-i Kitap’la ancak en güzel yoldan mücadele edin ve deyin ki: Bize indirilene de, size indirilene de iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahımız da birdir ve biz O’na teslim olmuşuzdur. İşte böylece sana bu Kitab’ı indirdik.” (Ankebût 29/46, 47)

Görüldüğü gibi 46. âyette “أَهْلَ الْكِتَابِ = Ehl-i Kitap” ifadesiyle, Ehl-i Kitap’la mücadelenin ortak kitap ve ortak ilah noktasından hareketle yapılması gerektiği bildirilmekte, 47. âyette de “الْكِتَابِ = Kitab” ifadesiyle Rasûlullah’a Kitab’ın verildiği bildirilerek, dikkatler ortak bir noktaya çekilmektedir.

Nahl sûresinin 44. âyetinde geçen “لِلنَّاسِ = o insanlar için” ve “إِلَيْهِمْ = kendilerine” ifadesiyle aynı kişiler kastedilmektedir. Bunlar, bir önceki âyette zikir ehli olarak geçen (أَهْلَ الذِّكْرِ) kimselerdir.⁶²

62 “لنّاس” ifadesi ile her zaman tüm insanların kastedilmediğine dair bkz. Âl-i İmrân 3/173.

Rasûlullah'a indirilen zikir yani Kur'ân, önceki kitapları tasdik etmektedir.⁶³ Böylece Ehl-i Kitap, kendilerine daha önce indirilen kitaplarla Kur'ân'ı karşılaştırabilecekler ve Muhammed (s.a.v.)'in Allah'ın rasûlü olduğunu anlayabileceklerdi. Âyetin sonundaki “وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ” = belki tefekkür ederler” ifadesi ile kastedilen de budur.

Sonuç olarak 44. âyet çerçevesinde düşünüldüğünde, Rasûlullah'a Zikir'in yani Kur'ân'ın indirilmesindeki amaç, Ehl-i Kitap'ın ellerindeki kitaplarda neler olduğunun Rasûlullah tarafından ortaya konmasıdır. Pek çok âyette Kur'ân'ın, önceki kitaplarda olanı tasdik ettiğinden,⁶⁴ bu kitaplarda ihtilaf edilenleri ve gizlenenleri tebyin ettiğinden⁶⁵ bahsedilir. Yani Rasûlullah, Ehl-i Kitap'ın ellerindeki kitaplarda olanı tasdik, Kitap'ta ihtilaf ettikleri ve gizledikleri bazı hususları tebyin, bir takım hükümleri de daha hayırlısıyla neshetmek için gönderilmiştir. İmam Mâturîdî de âyete aynı anlamı verir.⁶⁶ Rasûlullah'a imanda tereddüt yaşayan ya da ondan mucize isteyerek ona iman etmemek için bahane arayan Ehl-i Kitap için yeter delil de bu olacaktır. Böylelikle Ehl-i Kitap, hem ellerindeki

63 Bakara 2/ 41, 89, 91, 97, 101; Âl-i İmrân 3/3, 81; En'âm 6/92; Yûnus 10/37; Yûsuf 12/111; Ahkâf 46/12.

64 Bakara 2/41.

65 Mâide 5/15; Nahl 16/64.

66 Mâturîdî, Te'vîlâtü'l-Kur'ân, VIII, 114.

Kitap'la Kur'ân'ı karşılaştırıp Kur'ân'ın, ellerindeki kitapları tasdik ettiğini görecekle, hem de Kur'ân, onların sakladıkları ve üzerinde ihtilaf ettikleri bazı konuları açıklığa kavuşturmuş olacaktır.⁶⁷ Öte yandan daha önce tanıdıkları⁶⁸ ve okuma yazma bilmeyen⁶⁹, kitap ve imani konularda ayrıntılı bilgiye sahip olmayan⁷⁰, kendisine bir kitap indirileceğine dair bir beklentisi de bulunmayan⁷¹ birinin bu âyetleri okuması, onlar için bir mucize etkisinde olacak, böylelikle onlar da akledip ona inanacaklardı. Rasûlullah tüm bunları Ehl-i Kitab'a karşı Kur'ân'la yapmaktadır. O halde ileride de geleceği üzere, âyette geçen tebyin (التبيين), “ortaya koyma” anlamına gelir.

Enbiyâ sûresinin aşağıdaki ayetleri de yukarıda anlatılanlarla örtüşmektedir.

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي إِلَيْهِمْ فَسَلُّوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

7. “Senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz bir takım erkekleri rasûl olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız Ehl-i Zikr'e sorun.”

67 Mâide 5/15; Nahl 16/63-64.

68 Yûnus 10/16.

69 A'râf 7/157; Furkân 25/5; Ankebût 48.

70 Şûrâ 42/52.

71 Kasas 28/86.

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ

8. “Biz onları yemek yemez bir beden yapısında yaratmadık. Onlar ölümsüz de değillerdi.”

ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ

9. “Sonra onlara verdiğimiz sözü yerine getirdik. Kendilerini ve dilediğimiz kimseleri kurtardık. Haddi aşanları ise helak ettik.”

لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

10. “Andolsun size, içinde sizin Zikriniz bulunan bir Kitap indirdik. Hâlâ aklınızı kullanmıyacak mısınız?” (Enbiyâ 21/7-10)

Sûrenin 3. âyetinde, Rasûlullah'ı kastederek “Bu da sizin gibi bir beşer değil mi? = هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ ” şeklinde itirazda bulunanlardan bahsedilmektedir. İşte sûrenin 7. âyetinde, Nahl sûresinin 43. âyetinde olduğu gibi (وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي) (إِلَيْهِمْ), neredeyse aynı ifadelerle, rasûl olarak bir insanın gönderilmesine yapılan itiraza cevap vardır (وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ). Tıpkı Nahl sûresinin 43. âyetindeki gibi, bu tür şüphesi olanların Zikir ehline danışmaları tavsiye edilmektedir (فَسْتَلُوا أَهْلَ). 8. âyette, Rasûllerin beşer olduğu vurgulanıp Mekke müşriklere cevap verildikten

sonra, yine Nahl sûresinin 44. âyetinde olduğu gibi 9 ve 10. âyetlerde hitab Ehl-i Kitab'a yöneltilmekte ve rasûllere tâbî olanların kazanacağına, diğerlerinin de kaybedeceğine dair Allah'ın kuralına atıfta bulunulmakta, bu kuralı Ehl-i Kitab'ın bildiği ima edilmekte,⁷² ardından da Ehl-i Kitab'ın dikkati Kur'ân'a çekilmekte (لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ) ve 10. âyet Nahl sûresinin 44. âyetine benzer bir şekilde "Aklınızı kullanmayacak mısınız? = أَفَلَا تَعْقِلُونَ" ifadesiyle sona ermektedir. 10. âyette, Kitab'ın sıfatı olarak "فِيهِ ذِكْرُكُمْ" ifadesi geçmektedir. Bu ifade ile kastedilenin ne olduğu üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

Âyette geçen "فِيهِ ذِكْرُكُمْ" ifadesi ile ilgili olarak tefsir eserlerinde, "sizin haberiniz, bahsiniz",⁷³ "şerefiniz"⁷⁴ "Kureyş'ten iman edenlerin şerefi",⁷⁵ "hayatınızda yapıp ettikleriniz",⁷⁶ "sizin için bir tezkire",⁷⁷ "dininiz", "dünya ve ahiret işleriniz", "güzel ahlak ve amelleriniz", "dini işlerde ihtiyaç duyduğunuz şeyler"⁷⁸ şeklinde ifadeler kullanılır.

72 Mü'min 40/51; Mücâdele 58/21; Nûr 24/55; Saffât 37/171 vd.

73 Mücâhid, Tefsîr, I, 469.

74 Mukâtil b. Süleyman, Tefsîr, III, 2. Mukâtil b. Süleyman, benzer bir âyet olarak Zuhuf sûresinin 44. âyetini zikreder.

75 Yahyâ b. Sellâm, Tefsîr-u Yahyâ b. Sellâm, I, 301.

76 Tüsterî, Tefsîru't-Tüsterî, I, 104.

77 Zeccâc, Me'âni'l-Kur'ân, III, 313.

78 İbn Ebî Hâtim, Tefsîr, VIII, 2446; Mâverdî, en-Nüket ve'l-

Kurtubî (ö. 463/1071), ifadenin tefsirine dair görüşleri verdikten sonra “sizin şerefiniz” ifadesinin hepsini kapsadığını söyler ve bu anlama dair Zuhuruf sûresinin 44. ve Sâd sûresinin 1. âyetine atıfta bulunur.⁷⁹ Taberî (ö. 310/923), ifadenin tefsiriyle ilgili olarak Mücâhid (ö. 103/721)’in, Müminûn sûresinin 71. âyetini zikrettiğini söyler.⁸⁰ Nahl sûresinin 43 ve 44. âyetlerinde olduğu gibi Enbiyâ sûresinin yukarıda yer verdiğimiz âyetlerinde de önce Mekkeli müşriklere hitap edilmekte, ardından da Ehl-i Kitab’a, Muhammed (s.a.v.)’e indirilen Kur’ân’ın içinde, onlara indirilenin de olduğu yani Kur’ân’ın, ellerindeki kitapları tasdik ettiği bildirilmektedir. Bu durumda 10. âyette geçen “فِيهِ” ifadesi “elinizdeki kitabı tasdik eden, elinizdeki kitaptakileri içeren” şeklinde anlaşılmalıdır.⁸¹ Bu anlam, Nahl sûresinin 44. âyeti başta olmak üzere diğer bazı âyetlerle de örtüşmektedir. Mesela Enbiyâ sûresinin 24. âyetinde Allah, kendisine ortaklar edinenler için Rasûlullah’tan şöyle demesini istemektedir:

‘uyûn, Beyrut, trs., III, 439.

79 Kurtubî, Tefsîr, XI, 181.

80 Taberî, Tefsîr, IX, 8.

81 Ebû Zemenîn, Sâd sûresinin ilk âyetinde geçen ذِي الذِّكْرِ ifadesi için “şeref sahibi” anlamını verdikten sonra لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ âyetine atıfta bulunmakta ve “فِيهِ ذِكْرُكُمْ” ifadesini “kitaplardan öncekilerin zikri” olarak yorumlayanlardan bahseder. Bkz. Ebû Zemenîn, Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîz, IV, 80.

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا ذِكْرٌ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرٌ
مَنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ

“Yine de Allah’tan önce bir takım tanrılara mı tutundular? De ki; “delilinizi getirin. Benimle birlikte olanların Kitabı budur. Bu benden öncekilerin de kitabıdır.” Onların çoğu bu gerçeği bilmez de onun için yüz çevirirler.” (Enbiyâ 21/24)

25. âyette tüm rasûllerin tevhid ilkesi üzere gönderildikleri bildirilir:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا
فَاعْبُدُونِ

“Senden önce gönderdiğimiz her elçiye mutlaka şunu bildirmişizdir: “Benden başka tanrı yoktur, kulluğu bana yapın.”

24. âyette geçen “ هَذَا ذِكْرٌ مَنْ مَعِيَ ” ifadesi ile kastedilen Kur’ân, “ وَذِكْرٌ مَنْ قَبْلِي ” ifadesi ile de önceki kitaplar olmalıdır.⁸² Ehl-i Kitab’a teklif edilen bu karşılaştırma Yûnus sûresinin 94. âyetinde, kendisine indirilene karşı bir şüphe duyması halinde Rasûlullah’a da teklif edilir:

فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْئَلِ الَّذِينَ يُقْرَأُونَ الْكِتَابَ مِنْ
قَبْلِكَ

82 Benzer tespit için bkz. İbn Âşûr, Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr, XVII, 47.

“Sana indirdiğimiz şeyden şüphe ediyorsan, senden önce indirilmiş kitabı okuyanlara sor.”

(Yûnus 10/94)

Kur’ân, önceki kitapların Arapça olarak indirilmiş şeklidir.⁸³ Arapça olarak indirilen Kur’ân’daki âyetler, önceki kitaplarda da vardı. Şu’arâ sûresinin şu âyetleri konuyla ilgilidir:

192. **“O Kur’ân, elbette âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.”**

193. **“Onu güvenilir Ruh (Cebrâil) indirmiştir.”**

194. **“Senin kalbine indirmiştir ki, uyarıcılardan olasın.”**

195. **“Apaçık Arap diliyledir.”**

196. **“Kur’ân, elbette öncekilerin Kitap’larında da vardı.”**

197. **“İsrailoğulları bilginlerinin bunu bilmesi, onlar için bir belge değil midir?”**

Şu’arâ sûresinin 192 ilâ 195. âyetlerinde Kur’ân’ın, Allah kelamı olduğu, uyarıcılardan olsun diye Rasûlullah’a Arapça olarak Cibrîl tarafından indirildiği belirtildikten sonra, 196. âyette Kur’ân’ın, öncekilerin kitaplarında da olduğu hatırlatılmakta ve 197. âyette bunun İsrailoğullarının âlimleri için

83 Ahkâf 46/12.

yeterli delil olduğuna dikkat çekilmektedir. Ra'd sûresinin şu âyeti de konuyla ilgilidir:

“Görmezlik edenler; ‘Sen elçi olarak gönderilmiş değilsin’ derler. ‘Aramızda Allah’ın ve o Kitab’ın bilgisine sahip olanların şahit olması yeter.’ de. (Ra’d 13/43)

Âyette görmezlik edenlerin Rasûlullah’a “Sen elçi olarak gönderilmiş değilsin” dedikleri bildirilmekte, ardından da yine onun diliyle “Aramızda Allah’ın ve o Kitab’ın bilgisine sahip olanların şahit olması yeter” denilerek, Ehl-i Kitab’ın bilgisine atıfta bulunmaktadır.

Toparlayacak olursak, Nahl sûresinin 44. âyetinin, aynı sûrenin 43. âyeti de dahil olmak üzere Kur’ân’ın pek çok âyetiyle birlikte ele alıp değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu yapıldığı takdirde ortaya çıkan sonuç şu olacaktır: Mekke’de inen Nahl sûresinin 43 ve 44. âyetleri, Mekke döneminde Rasûlullah’a Mekkeli müşriklerin “beşer rasûl” itirazı, Ehl-i Kitab’ın da mucize taleplerine verilmiş bir cevap niteliğindedir. 44. âyetteki muhataplar da Ehl-i Kitab’tır.

6. Sonuç

Kur'ân'da tebyîn ifadesi Allah'a nisbet edildiğinde "açıklama", insanlara nisbet edildiğinde de "Allah'ın Kitap'ta yapmış olduğu açıklamayı ortaya koyma" anlamına gelir. Tebyinin Kur'ân'da Allah'a ve insana nisbetindeki bu anlam farkı önemlidir. Bu fark, Kur'ân'ın konuyla ilgili âyetlerinin bir neticesidir. Kur'ân'ın pek çok âyetinde, âyetleri tebyin ve tafsil edenin Allah olduğunun bildirilmesi⁸⁴, Kitab'ın mübin olarak vasıflandırılması, insanların ancak, kendilerine açıklama yapılan şeylerden sorumlu tutulabileceklerinin bildirilmesi,⁸⁵ tebyinde bulunmaları için insanlara kendi dillerini konuşan rasûller gönderilmiş olması⁸⁶ ve günahkârların yolunun belli olması için âyetlerin tafsîl edildiğinin bildirilmesi,⁸⁷ tebyinin

84 En'âm 6/55, 97, 98, 114, 126; A'râf 7/32, 52, 174; Tevbe 9/11; Yûnus 10/5, 24, 37; Hûd 11/1; Yûsuf 12/111; Ra'd 13/2; Rûm 30/28; Fussilet 41/3.

85 Tevbe 9/115.

86 İbrahim 14/4.

87 En'âm 6/55.

insanlara nisbet edildiğinde “Kur’ân’da olanın ortaya konulması” anlamını gerektirir. Şu da var ki, kelimenin Kitap’la bağlantılı olarak insanlara nisbet edildiğinde “olanı ortaya koyma” anlamı korunmak şartıyla, mecazen açıklama anlamında da kullanılabilir. Bu, te’vîl ve yorum yapmak değil, Kitab’ın açıklamasına ulaşma gayreti ve tespittir. Bu yönüyle Rasûlullah Kitap’taki açıklamaları ortaya çıkarmış ve insanlara göstermiştir. Kitab’ın ve hikmetin talimi de bu olmalıdır. Nitekim Kitap’taki açıklamaların ortaya konması, sadece âyetlerin tilâveti ile değil belki de çoğu zaman âyetler arası ilişkilerden hareketle, yüce Allah’ın açıklamalarını tespit edip insanlara bunları duyurmakla olur. Bunun için açıklama işini yapacak olanların, muhataplarının diliyle bunu yapmaları gerekir. İbrahim sûresinin 4. âyetinde, kendilerine açıklama yapabilmesi için her elçinin kendi toplumunun diliyle gönderilmiş⁸⁸ ve Kur’ân’ın Rasûlullah’ın diliyle kolaylaştırılmış⁸⁹ olmasının anlamı bu olmalıdır.

Kur’ân bütünlüğü açısından ele alındığında, Nahl sûresinin 43. âyetinin 44. âyetle irtibatı olduğu görülür. Şöyle ki, 43. âyette, “beşer rasûl” itirazında bulunan Mekke’li müşrikler Ehl-i Kitab’a yönelen-

88 İbrahim 14/4.

89 Meryem 19/97; Duhâ 44/58.

dirilmekte, 44. âyette de Ehl-i Kitab'a, ellerindeki kitaplarla Muhammed (s.a.v.)'e indirilen Kur'ân'ı karşılaştırma önerisinde bulunmaktadır. 44. âyetin 43. âyet başta olmak üzere Kur'ân'ın diğer ilgili âyetleri ile irtibatı sonucunda ortaya çıkan anlama göre iki âyetin meâli şöyle olmalıdır:

“Ey Muhammed! Senden önce de rasûl olarak gönderdiklerimiz sadece kendilerine vah-yettiğimiz erkeklerdi. Onlara apaçık belgeler ve kitaplar verdik. Siz Ey Mekkeli müşrikler! Rasûllerin insanlardan seçildiğini bilmiyorsanız bunu aranızdaki Ehl-i Zikr'e sorun. Ey Muhammed! Sana da bu Zikr'i, o insanlara kendilerine daha önce indirilene ortaya koyman için indirdik. Belki bunu bir düşünürler!...”

Görüldüğü üzere bu, anlama etki eden hatta doğru anlamayı mümkün kılan bir irtibattır ve bu anlam, geleneksel anlamla örtüşmemektedir. Bu durumda, geleneksel anlayışın âyete verdiği anlamın üzerine bina edilen tüm görüşler, en azından bu âyet çerçevesinde düşünüldüğünde geçersiz kalacaktır. Geleneksel anlayışın âyete verdiği anlamda ön kabullerin etkili olduğu düşünülebilir. Yani zihinlerde kurgulananlara âyetlerden meşrûiyet bulma gayreti etkili olmuş olabilir. Bu, âyetleri bağlantılarından kopararak anlamamanın sebebi ola-

bilir. Belki de bu, herhangi bir ön kabulden hareket etmeden, âyetleri bağlantılarıyla ele almamanın bir sonucudur. Her iki durumda da yüzyıllardır âyete verilen anlamda ve âyetin istidlâlinde farklılık olmaması taklidin bir göstergesidir. Bu bir usûl sorunudur. Âyetlere bakış tarzıdır. Rasûlullah'ın tebyin görevine dair akla ilk gelen ve ezberden okunur derecede iyi bilinen bir âyetin esasında konuyla hiçbir ilgisinin olmaması, Kur'ân ve rasûl algımızın ne denli kırılgan bir yapıya sahip olduğunun bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

Âmidî, Muhammed b. Sâlim (ö. 631/1233), el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm, Beyrut, trs.

Bekir Topaloğlu, "Beyyine", DİA, VI.

Buhârî, Abdülaziz Ahmed (ö. 730/1330), Keşfü'l-esrâr, Beyrut, 1991.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî (ö. 370/981), el-Füsûl fi'l-usûl, Kuveyt, 1994.

Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Mâturîdî (ö. 333/944), Te'vîlâtü'l-Kur'ân, İstanbul, Mizan Yayınevi, 2006, VIII, 114.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, Matbaai Ebüzziya, İstanbul 1936.

Ferrâ, Muhammed b. Hüseyin Ebû Ya'lâ (ö. 458/1066), el-'Udde fî usûli'l-fıkh, Riyad, 1993.

Hamidullah, İslam Peygamberi, trc. Salih Tuğ, Yeni Şafak Gazetesi Yayını, Ankara, 2003.

İbn Abdülber Nemerî, Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtubî (ö. 463/1071), Câmi'u beyâni'l-'ilm ve fadlihi, Demmam, 1994.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusi (ö. 1394/1973), Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr, Tunus, 1984.

İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris (ö. 327/938), Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm, Mekke, 1414.

İbn Ebî Zemenîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. İsa (ö. 399/1009), Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîz, Kahire, 2002.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem (ö. 711/1311), Lisânü'l-Arab, Beyrut, 1990.

İbrahim Kâfi Dönmez, "Beyan", DİA, VI.

Mâverdî, en-Nüket ve'l-'uyûn, Beyrut, trs., III, 439.

Muhammed Âbid el-Câbirî, Arap-İslâm Kültürünün Akıl Yapısı, trc. Burhan, Köroğlu, Hasan Hacak, Ekrem Demirli, Kitabevi, İstanbul, 2001.

Muhammed Fuâd Abdalbâkî, el-Mu'cemü'l-müfehres, "beyyinât" md.

Mukâtil b. Süleyman, Ebu'l-Hasen b. Beşîr el-Ezdî (ö. 150/767), Tefsîr, Beyrut, 1423, Tefsîru Mukatil b. Süleyman, Beyrut, 1424/2002.

Murat Kayacan, Kur'ân'da Peygamberler ve Karşı Tavrılar, Ekin Yayınları, İstanbul, 2004.

Râzî, Ebû Abdullâh Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin (ö. 606/1209), et-Tefsîru'l-Kebîr, Beyrut, 1999.

Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Sehl es-Serahsî (ö. 483/1090), Usûlü's-Serahsî, İstanbul, 1984.

Şîrâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yûsuf (ö. 476/1083), et-Tefsîra, Dîmeşk, 1403.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/923), Câmi'u'l-Beyân, Beyrut, 1992.

Tüsterî, Ebû Muhammed Sehl b. Abdullah Sehl (ö. 283/896), Tefsîru't-Tüsterî, Beyrut, 1423.

Yahyâ b. Sellâm, Ebû Zekeriyâ b. ebî Sa'lebe (ö. 200/815), Tefsîr-u Yahyâ b. Sellâm, Beyrut, 2004.

Zeccâc, Ebû İshak İbrâhim b. es-Seriyy (ö. 311/923), Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuhû, Kahire, 2004.

